

Bouwhistorisch onderzoek

BOUWHISTORISCHE VERKENNING

Adres	: Kerklaan 30 'Paardenkoppenschuur'
Status	: geen
Periode	: juli – september 2024
Onderzocht door	: Taco Tel en Sofia Dupon
Auteur	: Taco Tel
Datum	: 18 november 2024

Inleiding

Verscholen in het groen staat aan de westkant van de Kerklaan tegenover de benzinepomp een houten schuur met op de beide geveltoppen houten paardenkoppen. Het gebouw wordt al een tijd gebruikt als opslag- en werkplaats door een kunstenaar in het kader van anti-kraak benutting van leegstaand vastgoed. De schuur staat op het terrein van het vroegere Biologisch Centrum, tegenwoordig de Biotoop, en over de toekomst van dit complex wordt momenteel nagedacht. In dat kader is het van belang om ook deze 'paardenkoppenschuur' op monumentwaarden te kunnen schatten en daarom is deze bouwhistorische verkenning uitgevoerd.

Deze bouwhistorische verkenning bevat een korte schets van de bouwgeschiedenis van het pand, een beschrijving van het interieur en het exterieur en een waardestelling. Het onderzoek richt zich in hoofdzaak op het gebouw zelf, waarbij in beperkte mate gebruik is gemaakt van schriftelijke bronnen en oud kaartmateriaal. Daarnaast is er kadasteronderzoek uitgevoerd om de ontwikkeling van de bebouwing op het perceel te volgen. Archief- en kadasteronderzoek is uitgevoerd door Henk Wiers.

Situering/structuur

De schuur ligt aan de westkant van de Kerklaan op de uiterste noordoosthoek van het grote terrein van de Biotoop. Tussen de noordelijke erfgrans en de schuur bevindt zich een inrit ter ontsluiting van dit deel van het terrein. Vlak achter de schuur staan twee rechthoekige trafogebouwen met platte daken. De schuur is 8,5 m breed en 10 m diep en telt een bouwlaag met een zadeldak waarvan de nok haaks op de Kerklaan ligt.

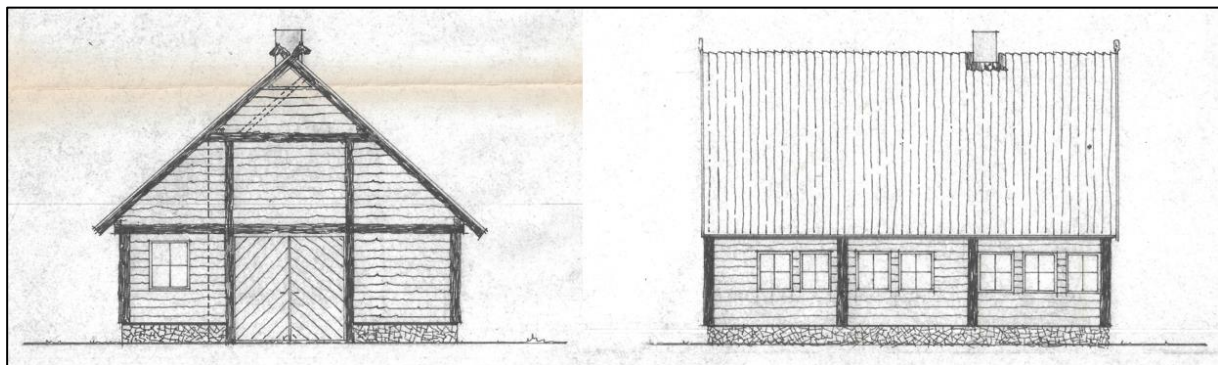

Kaart met situering van de schuur (rode pijl)

Bouwgeschiedenis

Het perceel waar de schuur op staat hoorde lange tijd bij het Huis de Wolf aan de Rijkstraatweg. Het is de advocaat Albertus Reiger die in 1818 de toenmalige herberg “daar waar de Wolf uithangt” koopt en er een buitenhuis van maakt.¹ Uit de kadastragegevens blijkt dat alle percelen achter dit huis tot aan de Kerklaan dan eigendom zijn van Albertus Reiger.

In 1906 laat de heer A. Wassenaar, dan eigenaar van het Huis de Wolf, een renbaan aanleggen en aan de Kerklaan liet hij in verband daarmee een grote paardenstal bouwen. Deze stallen werden verbonden met een dubbel woonhuis met schuur die waarschijnlijk ook onderdeel waren van dit bouwplan. In 1917 werd Huis de Wolf met alle achtergelegen grond en opstallen aangekocht door de Staat (later de Rijksuniversiteit Groningen, RUG) om hier een nieuwe Hortus aan te leggen. Voor de stallen met dubbel woonhuis en schuur aan de Kerklaan had dit lange tijd, voor zover bekend, geen grote bouwkundige consequenties.

Ontwerptekening van de oost- en zuidgevel uit 1958.

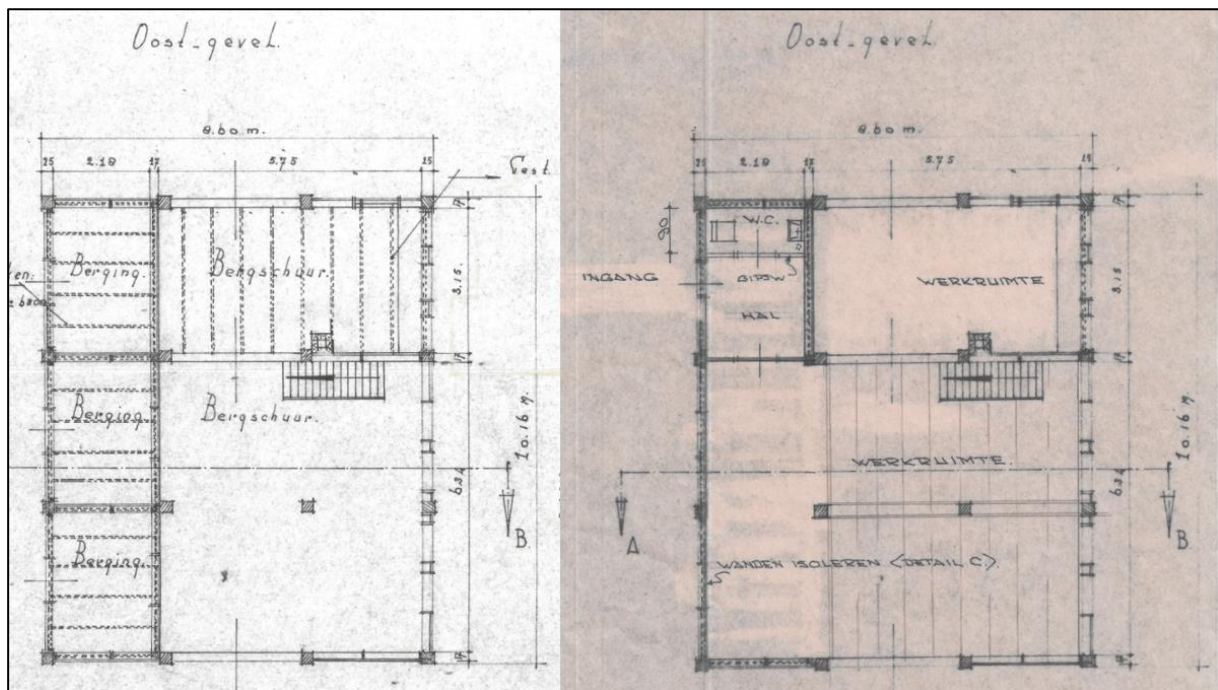
In 1958 laat de RUG deze gebouwen slopen om daarvoor in de plaats een bergschuur te laten bouwen voor bos- en tuingereedschappen, materialen e.d.² Het ontwerp hiervoor komt van de universiteit zelf

¹ Haans en Schaars 2022, 9.

² Verzoek om bouwvergunning aan B en W van de gemeente Haren 3 maart 1958.

zo blijkt uit de ontwerp-tekening. De schuur is een bijzonder ontwerp in een rustieke stijl die past in bos of een parkachtige omgeving met veel bomen zoals de Hortus. In de gevels is de draagconstructie zichtbaar gehouden die bestaat uit ruwe en zware balken. De vlakken hiertussen zijn gevuld met potdekselwerk van schaaldelen. Dat zijn ruwe planken met bochtige zijkanten waar de schors vaak nog op zit. Toepassing hiervan geeft een bepaald schilderachtig effect. Deuren en luiken in het gebouw zijn voorzien van diagonaal getimmerde kraaldelen in dezelfde bruine kleur als de gevels. Kenmerkend zijn verder de lage borstweringen waarop de zijgevels staan die zijn gemaakt van gemetselde veldkeijtes. En genoemd moeten worden de vensters waarvan de ramen een roeden-indeling hebben en die vanwege de witte kleurstelling in het oog springen.

Uit het bouwhistorisch onderzoek ter plekke blijkt dat het gebouw grotendeels uit hergebruikte materialen is opgetrokken. Zo zijn de grote spanten gemaakt van hergebruikte vloerbalken, de sporenparen van het dak vertonen kenmerken van hergebruik en dat geldt ook voor de zware constructiebalken die onderdeel zijn van de buitengevels. In enkele balken zitten namelijk resten van lege pengaten. Gezien de kenmerken van het hergebruikte materiaal dateert dit uit omstreeks 1900 en dan is het heel goed mogelijk dat de schuur is opgetrokken uit materiaal van het veel grotere gebouw dat Wassenaar hier in 1906 liet bouwen voor zijn paardenliefhebberij. Dat zou ook verklaren waarom twee paardenkoppen de oostelijke topgevel sieren. Helaas zijn er geen tekeningen of foto's bekend van het gebouw uit 1906 zodat het bij een aanname moet blijven.

Plattegrondtekeningen van het ontwerp uit 1958 (links) en verbouwplan uit 1983 (rechts).

In 1979 werd door de universiteit een plan gemaakt om een filmzaal, expositieruimte en werkkamer in het gebouw onder te brengen³. Gepland was o.a. het maken van een verdiepingvloer over het hele oppervlak van het pand en het isoleren van het dak. Dit plan is niet uitgevoerd. In 1983 worden minder ingrijpende plannen gemaakt ten behoeve van de Educatieve Dienst van de RUG. Gepland werd een wijziging van de indeling. De binnenwanden in de middelste en westelijke travee werden verwijderd zodat hier een grote ruimte ontstond die als werkruimte werd bestemd. In de oostelijke travee werd de kleine berging aan de noordkant omgevormd tot hal met wc. Om van hieruit in de grote werkruimte te kunnen komen werd er een deur geplaatst in de binnenwand. De overige ruimte in de oostelijke travee werd herbestemd van bergschuur naar werkruimte. Deze indelingswijziging is wel uitgevoerd. Verder was het de bedoeling om de buitenwanden aan de binnenzijde te isoleren maar dit is niet op de geplande wijze uitgevoerd. Mogelijk is toen wel de houten betimmering aan de binnenzijde van de

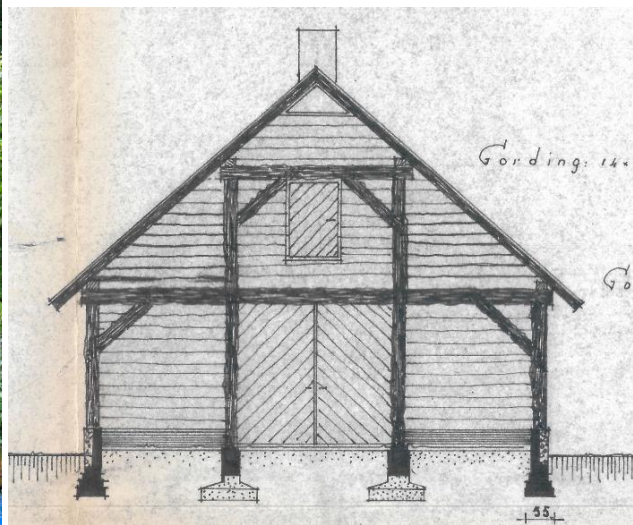
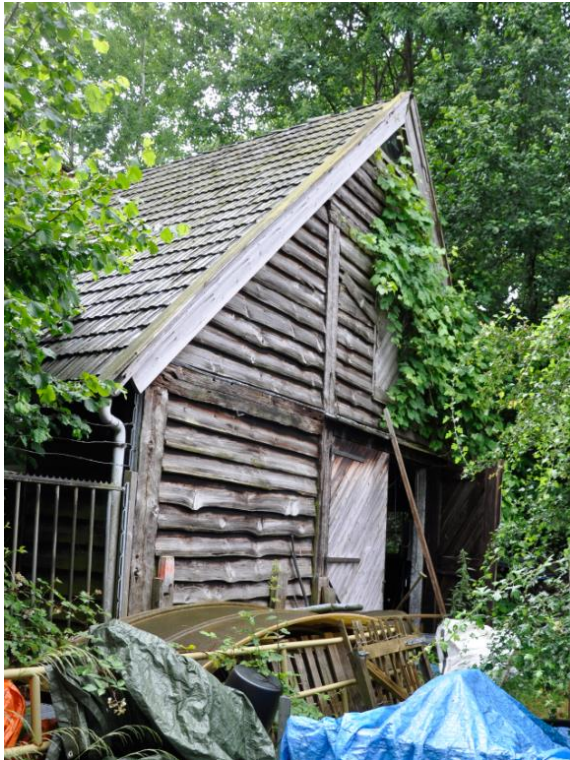
³ Tekening van de Rijksuniversiteit Groningen Dienst huisvesting en bouwzaken, tekenkamer. Tekening 11-6-1979.

buitenwanden aangebracht en of dit is geïsoleerd is niet duidelijk. Aangezien het gebouw een open niet geïsoleerde kap heeft (met uitzondering van de oostelijke travee) lijkt dit niet zinvol.

Beschrijving exterieur

Gevels

De oost- en westgevel hebben dezelfde hoofdropzet met ieder een driehoekige geveltop. De draagconstructie is in het zicht gelaten en bestaat uit zware stijlen (twee tussenstijlen en twee hoekstijlen), horizontale balken waarvan een net onder de muurplaten en de tweede in de geveltop. In het middendeel zitten twee grote inrijdeuren die zijn voorzien van diagonaal getimmerde kraaldelen. De muren ter weerszijden van de inrijdeuren staan op lage borstweringen die van gemetselde veldkeien zijn gemaakt. De overige vlakken tussen de zware balken zijn gevuld met gepotdekselde schaaldelen. In de oostgevel zit links van de grote inrijdeuren een venster met roedenkruis. In de westgevel zit boven de inrijdeuren een luik dat eveneens is voorzien van diagonaal getimmerde kraaldelen. Op de aansluiting met het zadeldak zijn houten waterborden en windveren getimmerd. De windveren lopen in de top uit op twee paardenkoppen (niet meer compleet, enkele paardenkoppen liggen binnen en door de woekerende klimplanten zijn de paardenkoppen aan de oostkant niet zichtbaar.)

Links: Opname van de achtergevel (westzijde). Rechts: de binnenkant van deze gevel op de ontwerptekening uit 1957. De korbelen zijn aan de buitenkant niet te zien en zitten achter het potdekselwerk. De klampen van de beide deuren en het luik zijn abusievelijk niet getekend.

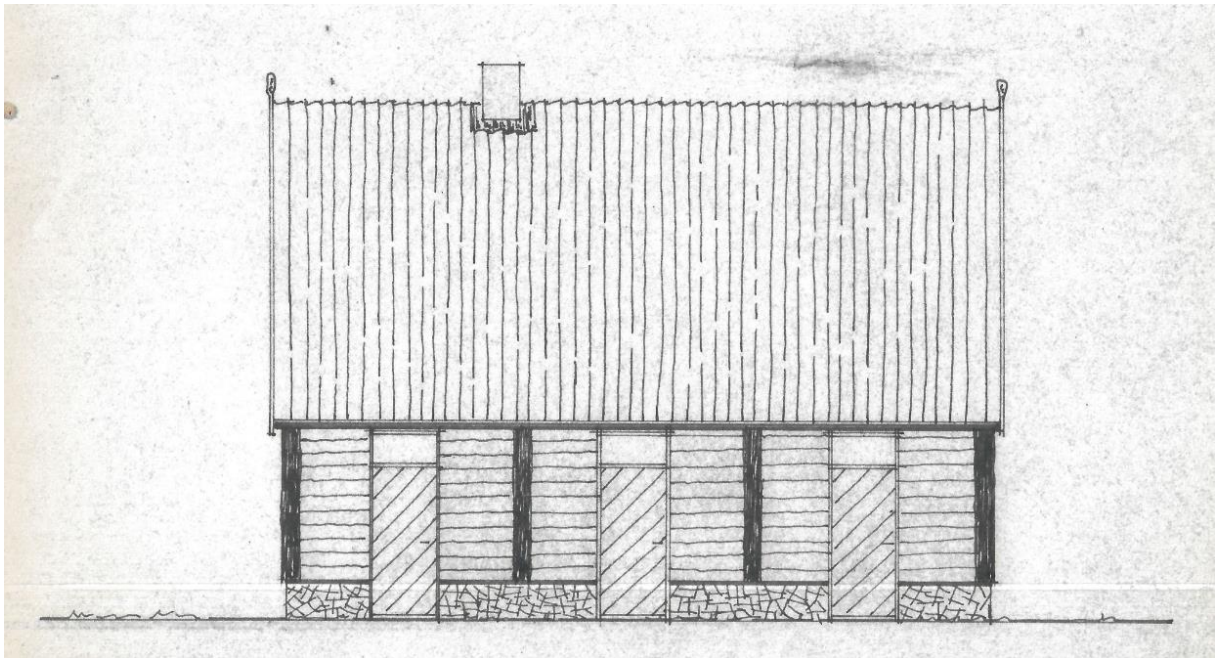
De beide lage zijgevels zijn gemaakt volgens dezelfde principes. Hier verdelen twee hoekstijlen en twee tussenstijlen de gevels in drie even grote vlakken. De lage borstwering van veldkeitjes vormt hier ook de basis met daarboven de schaaldelen. Op de overgang van de houten schaaldelen met de borstwering zijn raamdorpelstenen toegepast om het regenwater goed af te voeren. In de rechter zijgevel (noord) zitten drie deuren met bovenlichten keurig symmetrisch geplaatst, steeds een deur in het midden van ieder geveldeel. De deuren zijn van diagonaal getimmerde kraaldelen voorzien.

Opname van de linker zijgevel (zuid).

Detailopname van de borstwering gemaakt van veldkeien. Let op de raamdorpelstenen waarmee de bovenkant is afgedekt.

Ontwerptekening uit 1957 van de noordgevel.

In de linker zijgevel (zuid) zitten zeven bijna vierkante vensters ieder met een roedenkruis. In de oostelijke travée zitten er drie, in de overige twee. De beide dakvlakken zijn belegd met grijs gesmoorde dakpannen. Volgens de vragenlijst die hoort bij het verzoek om een bouwvergunning uit 1958, zou het gaan om blauwe muldenpannen. De dakpannen lijken daar inderdaad het meeste op, kennelijk betreft het hier een uiterst zeldzame ondersoort.

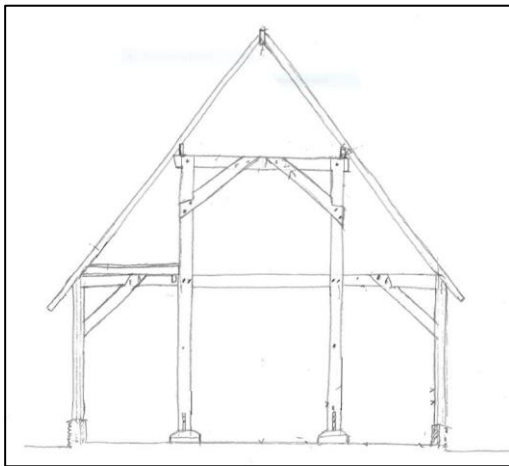
Een gedeelte van het pannendak.

Beschrijving interieur

In de schuur staan twee forse gebinten die de schuur in de dwarsrichting drie even brede traveeën verdeelt en in de lengte richting is er sprake van een middenbeuk en twee zijbeuken. Deze gebinten (zie de schets) zijn gemaakt van hergebruikte naalddhouten vloerbalken (afm. 29×8 cm). Ze bestaan uit twee buitenstijlen die in de buitenwanden zijn opgenomen en twee veel hogere stijlen die binnen staan en doorlopen tot halverwege het zadeldak. Deze hoge stijlen zijn dubbel uitgevoerd waartussen op twee niveaus horizontale balken zijn geplaatst. Voor de dwarsstabiliteit zijn korbelen aangebracht gemaakt van hetzelfde balkhout. De houtverbindingen zijn uitgevoerd met draadeinden. Op deze gebinten en de buitenwanden rusten de beide muurplaten en twee gordingen met daarop de kapconstructie die gemaakt is van rondhouten daksporen. Ook deze sporen zijn eerder in een constructie verwerkt geweest zo blijkt uit resten van oude houtverbindingen. In de nok is een nokruiter geplaatst tussen de daksporen. Op de daksporen ligt kippengaas met daarop bitumen met daaroverheen de stoflatten en panlatten met dakpannen. Voor de langsstabiliteit zijn zwepen getimmerd, brede latten die diagonaal onderlangs de sporen zijn gespijkerd. De vier vrijstaande gebintstijlen staan op betonnen poeren.

De indeling bestond oorspronkelijk uit berg ruimtes van verschillende groottes. In de noordelijke travee bevonden zich drie even grote bergingen, achtere ieder deur één. De resterende ruimte in de oostelijke travee was een bergschuur die verwarmd kon worden gezien de stookplaats met rookkanaal die hier nog altijd aanwezig is. De resterende ruimte in de middelste en westelijke travee was één ruimte. Tussen deze ruimte en de bergschuur waren grote deuren, de kleine bergingen in de noordelijke travee waren zelfstandig. In 1983 is de indeling gewijzigd door de binnenwanden van de twee kleine noordelijke bergingen in de achterste en middelste travee te verwijderen. In de oostelijke kleine berging werd een portaal en wc gemaakt. Vanuit dit portaal kwam er een toegang tot de grote samengevoegde ruimte.

De oostelijke travee en de noordelijke beuk zijn van een zoldervloer voorzien en hiervoor zijn balken hergebruikt. De trap naar deze zolder stond in de grote berg ruimte en is later vervangen door een stalen ladder.

Schets van de gebinten in de schuur (niet op schaal).

Het middendeel van een van de twee gebinten.

Waardestelling

De zogenaamde paardenkoppenschuur aan de Kerklaan in Haren is een bijzonder ontworpen bouwwerk, zeker als je de eenvoudige functie waarvoor het werd opgericht in ogenschouw neemt, namelijk opslag van bos- en tuingereedschappen. De rustieke vormgeving met zware balken in de gevels, muurwerk van zwerfkeijtes en veel donker gekleurd hout aan de buitenkant gecombineerd met de zorgvuldige detaillering van alles, maken duidelijk dat het als onderdeel van de Hortus een sieraad voor zijn omgeving moest zijn. Dat is een groot contrast met de twee ongeveer even oude doosvormige trafo-gebouwen die hier vlak achter staan. Wellicht was de gedachte dat met deze fraaie schuur de detonerende trafo-gebouwen zoveel mogelijk uit het zicht konden worden gehouden. In de huidige setting met een overdaad aan groen rond en op de paardenkoppenschuur komt dit idee niet meer zo goed tot zijn recht.

Het is daarnaast denkbaar dat de fraaie vormgeving is ingegeven door het gebouw uit 1906 dat hier tot 1958 stond en was gebouwd ten behoeve van de paardenliefhebberij van de heer Wassenaar. Het werd voorafgaand aan de bouw van de schuur gesloopt en het is goed mogelijk dat de schuur is gebouwd met de afbraakmaterialen van dit gebouw aangezien veel onderdelen sporen van hergebruik hebben. Bovendien zou het hergebruikte materiaal gezien de kenmerken heel goed uit 1906 kunnen dateren. Eventueel had het uiterlijk van het gebouw uit 1906 overeenkomsten met de huidige schuur. Dat zou tevens het archaïsche karakter van de schuur verklaren, op het eerste gezicht lijkt het namelijk veel ouder te zijn. De kans dat de paardenkoppenschuur van het gebouw uit 1906 afkomstig zijn is reëel aangezien ze geen relatie hebben met de functie van de schuur uit 1958. Helaas zijn van dit vroegere gebouw geen foto's of tekeningen bekend zodat de eventuele architectonische verwantschap niet kan worden nagegaan. Het is dus niet uitgesloten dat de schuur een laatste verwijzing is naar de renbaan en paardenschuur die hier in het begin van de 20^e eeuw is geweest. Wellicht zijn de drie deuren in de noordgevel eveneens een verwijzing naar de stallen voor paarden.

Door het archaïsche karakter van de schuur is deze architectonisch moeilijk te plaatsen.

De paardenkoppenschuur is van cultuurhistorisch belang vanwege:

- De situering aan de Kerklaan in Haren als herkenbaar onderdeel van de Hortus. Bovendien grenst het gebouw met zijn noordelijke zijgevel aan een pad dat oorspronkelijk tot aan huis De Wolf (aan de Rijksstraatweg) doorliep. Het gebouw markeert deze vroegere route met zowel aan de voorkant als de achterkant grote dubbele deuren en aan de noordgevel drie deuren.
- De rustieke archaïsche architectuur die zeldzaam is en een heel eigen karakter heeft. Architectonisch is het gebouw moeilijk te plaatsen in de naoorlogse architectuurstijlen. Vermoedelijk refereert het aan de paardenstal die hier stond en in dat geval is de architectuur ook van belang voor de geschiedenis van deze plek toen het terrein waarop de paardenkoppenschuur staat onderdeel was van huis De Wolf. Het gebouw zou in zekere zin een herinnering kunnen zijn aan de paardenschuur die hier in 1906 werd gebouwd en waarvan de materialen vermoedelijk zijn hergebruikt voor de nieuwbouw in 1958.
- De constructie die hoofdzakelijk is gemaakt met hergebruikte onderdelen en een heldere en logische opzet heeft. Deze is redelijk gaaf bewaard gebleven en is in deze uitvoering zeldzaam.
- Het interieur is van ondergeschikt belang omdat dit in 1984 is gewijzigd en als schuur verder weinig bijzonderheden bevat. Een uitzondering is de stookplaats met rookkanaal die als onderdeel van het ontwerp uit 1958 nog altijd aanwezig is.

Literatuur

Haans, F. en D. Schaars, *Bouwhistorische verkenning & waardestelling Zoölogisch Laboratorium Kerklaan 30 Haren* (rapport). Nijmegen 9 december 2022.

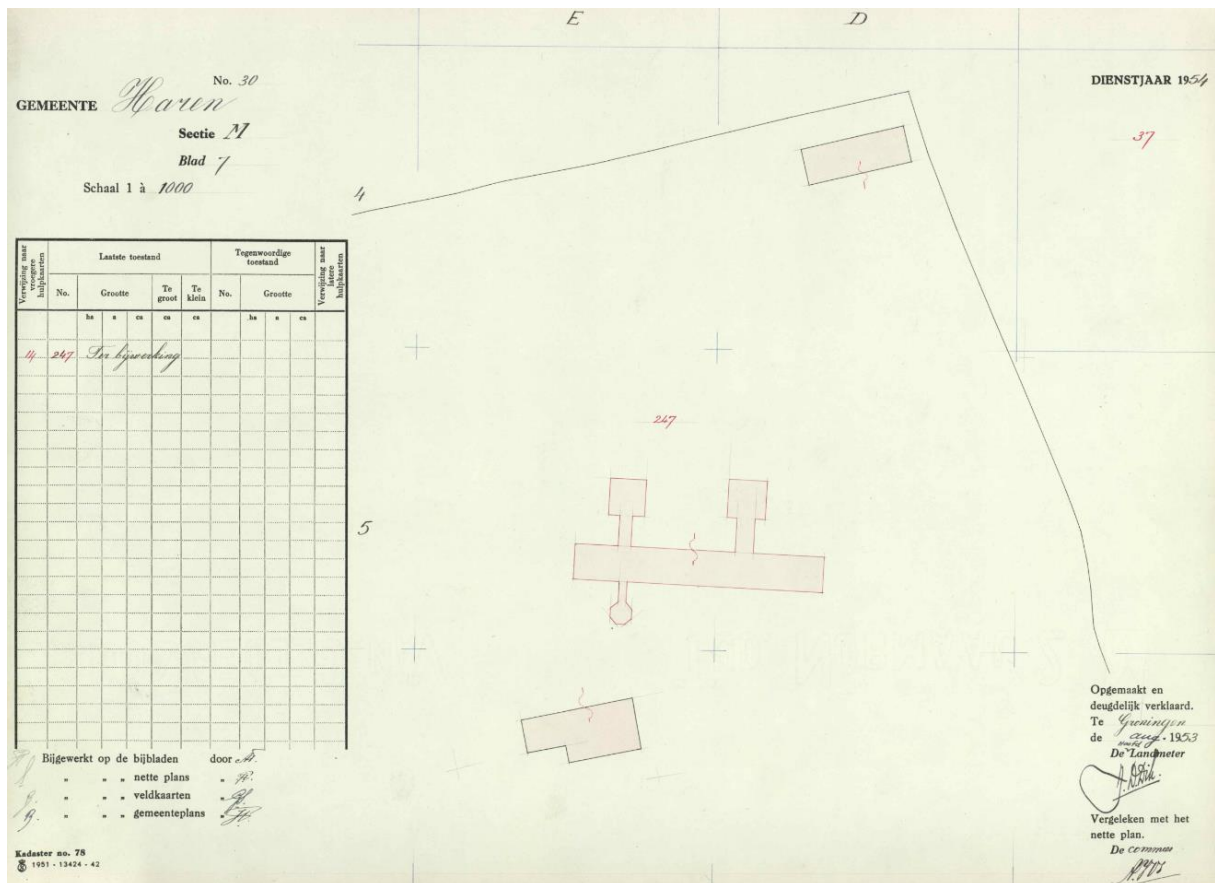
Hulpkaart Haren sectie K archiefnr. 1013 opgemaakt jan 1931

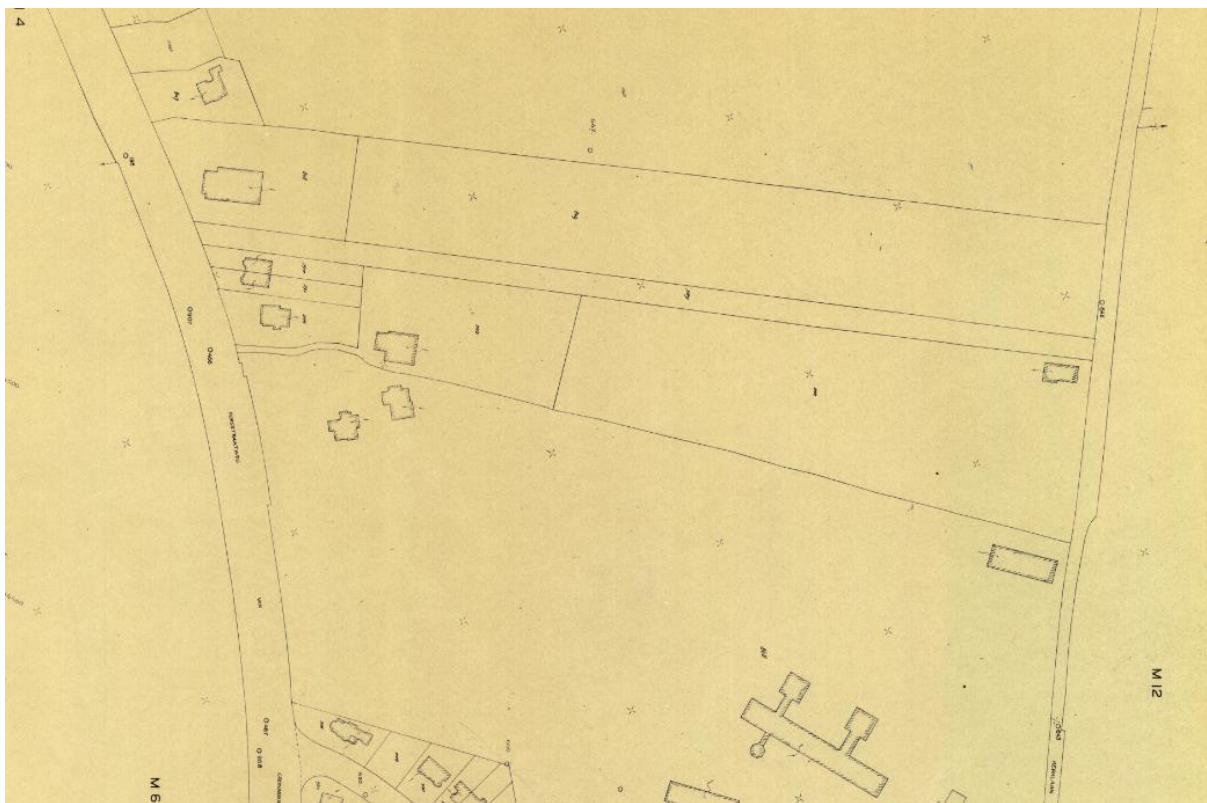
Hulpkaart Haren sectie K archiefnr. 1127 opgemaakt jan. 1936.

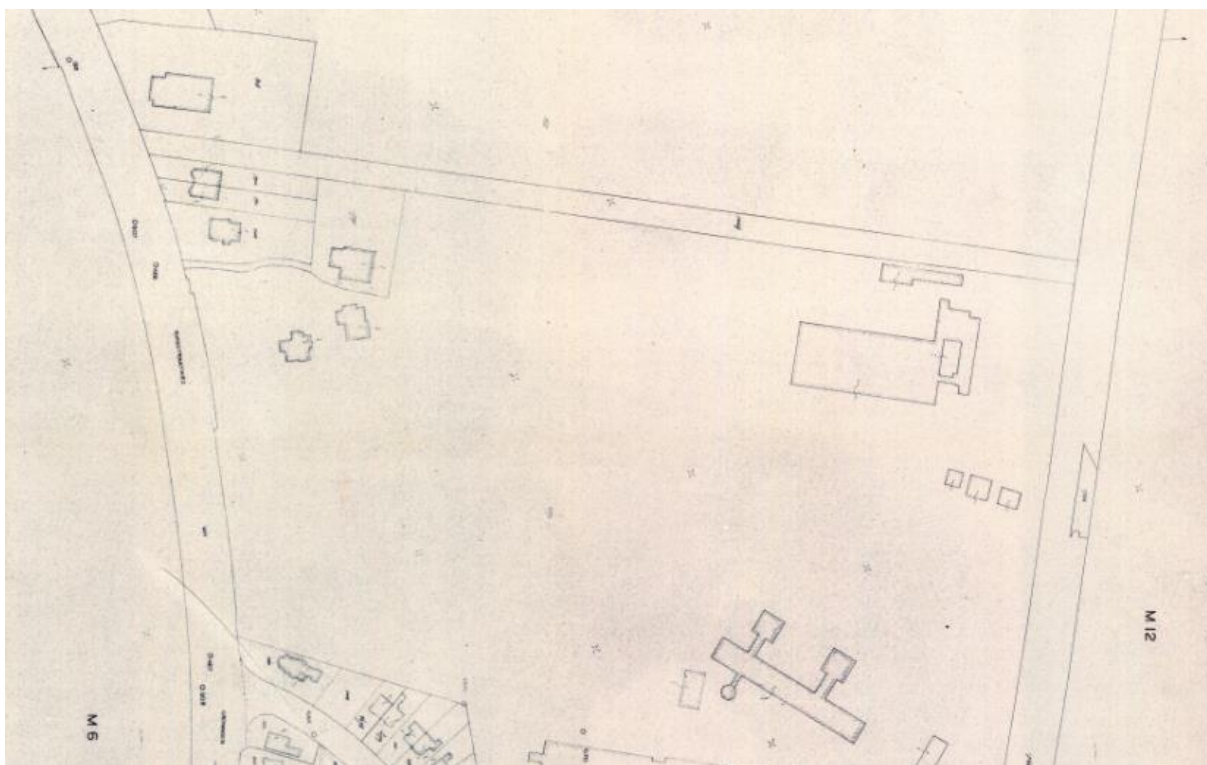
Haren sectie K blad 2 netteplan ca. 1950 (GA toegang 44, inv.nr. 4615)

Hulpkaart M archiefnr. 37 augustus 1953.

Haren sectie M blad 7 netto-plan 1965 (GA tg 44 inv.nr. 4686)

Haren sectie M blad 7 netto-plan 1975 (GA toegang 44 inv.nr. 4687)